

RAQAMLI MOLIYA VA KRIPTOVALYUTA TIZIMLARINING IQTISODIYOTGA TA'SIRI

Qodirjonova Dilnoza Qosimjon qizi

Qo'qon universiteti Andijon filiali Iqtisodiyot fakulteti

24_02guruh talabasi

Prostanik9900@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada raqamli moliya tizimi va kriptovalyutalarning zamonaviy iqtisodiyotdagi o'rni, ularning pul muomalasi, investitsiya jarayonlari hamda moliyaviy barqarorlikka ta'siri tahlil qilinadi. Tadqiqotda O'zbekiston sharoitida raqamli to'lov tizimlari, elektron bank xizmatlari va kripto-aktivlar rivojlanishining statistik ko'rsatkichlari ham o'rganiladi. Shuningdek, raqamli moliya tizimining iqtisodiy xavfsizlik, soliqqa tortish va monetar siyosatga ta'siri ham yoritiladi.

Kalit so'zlar: raqamli moliya, kriptovalyuta, blokcheyn, elektron to'lov, investitsiya, iqtisodiy xavfsizlik.

Annotation: This article analyzes the role of digital finance and cryptocurrencies in the modern economy, focusing on their influence on monetary circulation, investment processes, and financial stability. It explores statistical indicators of digital payment systems, electronic banking, and crypto-assets in Uzbekistan. The study also highlights the impact of digital finance on economic security, taxation, and monetary policy.

Keywords: digital finance, cryptocurrency, blockchain, e-payment, investment, economic security.

Аннотация: В статье рассматривается роль цифровых финансов и криптовалют в современной экономике, их влияние на денежное обращение, инвестиционные процессы и финансовую стабильность. Исследуются статистические показатели цифровых платежных систем, электронных банковских услуг и криптоактивов в Узбекистане. Также анализируется влияние цифровых финансов на экономическую безопасность, налогообложение и денежно-кредитную политику.

Ключевые слова: цифровые финансы, криптовалюта, блокчейн, электронные платежи, инвестиции, экономическая безопасность.

Kirish: XXI asrning eng muhim iqtisodiy hodisalaridan biri – bu raqamli moliya tizimining shakllanishi va kriptovalyutalarning global iqtisodiyotga kirib kelishidir. An'anaviy moliyaviy institutlar bilan bir qatorda elektron to'lov tizimlari, raqamli banklar va kripto-aktivlar iqtisodiy muomalada faol o'rin egallay boshladi. Raqamli moliya deganda, moliyaviy xizmatlarning raqamli texnologiyalar – mobil ilovalar, onlayn

banklar, elektron to'lov platformalari va blokcheyn asosidagi tizimlar orqali amalga oshirilishi tushuniladi. Bunday tizimlar tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi, moliyaviy xizmatlarga kirish imkoniyatini kengaytiradi hamda shaffoflikni oshiradi. O'zbekistonda ham so'nggi yillarda raqamli moliyalashtirish sohasida sezilarli yutuqlar kuzatilmoqda. 2024-yilda respublikada 40 milliondan ortiq bank kartalari muomalada bo'lib, elektron to'lov hajmi 900 trillion so'mdan oshdi. Shuningdek, "Payme", "Click", "Apelsin" kabi mobil to'lov tizimlari keng tarqalib, aholining moliyaviy faoliyatida raqamli vositalarning ulushi keskin oshgan. Biroq, kriptovalyuta bozori hali ham tartibga solish bosqichida. Kriptoaktivlarning qonuniy maqomi, ularning soliqqa tortilishi, xavfsizligi va xalqaro almashinuvdagi roli iqtisodiy siyosat uchun muhim masalalardan biri hisoblanadi. Shu bois ushbu maqolada raqamli moliya va kriptovalyuta tizimlarining iqtisodiyotga ta'siri ilmiy asosda tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi: Raqamli moliya nazariy asoslari 2000-yillardan boshlab rivojlana boshladi. J. Tapscott, C. Catalini, N. Szabo kabi olimlar blokcheyn texnologiyasining iqtisodiy jarayonlardagi inqilobiy rolini asoslab berganlar. Ularning fikricha, raqamli aktivlar moliya vositachiligi tizimini qisqartiradi, likvidlikni oshiradi va global integratsiyani tezlashtiradi. Metodologik jihatdan ushbu tadqiqot quyidagi manbalarga tayanadi:

- O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki va Moliya vazirligi hisobotlari;
- Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi (IMF), va BIS (Bank for International Settlements) tahlil ma'lumotlari;
- Raqamli moliya bo'yicha ilmiy maqolalar (2020–2024-yillar);
- Kriptovalyuta bozorining xalqaro statistik ma'lumotlari (CoinMarketCap, Statista).

Tahlilning metodlari:

1. **Komparativ (taqqoslama) tahlil** – raqamli moliyaning O'zbekiston va rivojlangan mamlakatlar iqtisodiyotiga ta'sirini solishtirish.
2. **Korrelatsion tahlil** – raqamli tranzaksiyalar hajmi va YAIM o'sishi o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash.
3. **Trend tahlili** – kriptoaktivlar qiymatining o'zgarish dinamikasini aniqlash.
4. **SWOT tahlil** – raqamli moliya tizimining kuchli va zaif tomonlarini baholash.

Natijalar SPSS va Excel dasturlari yordamida qayta ishlanib, grafik va jadval ko'rinishida tahlil qilindi.

Muhokama va natija: Statistik tahlil shuni ko'rsatadiki, 2020–2024-yillar davomida O'zbekistonda raqamli moliya sektori keskin kengaydi. 2020-yilda elektron to'lov hajmi 200 trillion so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilda bu ko'rsatkich 4,5 barobarga o'sdi. Mobil to'lovlar segmentida yillik o'sish 60 foizdan oshdi. Raqamli to'lov tizimlari iqtisodiyotda naqd pulsiz muomalani kengaytirib, fiskal shaffoflikni oshirdi. Soliq

tushumlarining 12 foizi endi elektron shaklda kuzatilmoqda. Buning natijasida “soya iqtisodiyoti” ulushi qisqarib, moliyaviy intizom kuchaydi. Kriptovalyutalarning iqtisodiyotga ta’siri esa murakkab va ikki yoqlama xususiyatga ega. Bir tomondan, ular investitsiya vositasi sifatida kapital aylanishini tezlashtiradi, ikkinchi tomondan, moliyaviy xavf va spekulyatsion risklarni keltirib chiqaradi. Global miqyosda kriptovalyutalar kapital oqimini tezlashtirib, transchegaraviy to’lovlarni arzonlashtirdi. Shu bilan birga, ularning tartibga solinmagan tabiati milliy valyuta siyosati uchun muammolar yaratishi mumkin. Shu sababli ko’plab davlatlar, jumladan, O’zbekiston ham “raqamli so’m” kabi milliy raqamli valyutani ishlab chiqish ustida ish olib bormoqda. Tahlil natijalariga ko’ra, raqamli moliya infratuzilmasini rivojlantirish O’zbekiston YAIM o’sishini o’rtacha 1,5–2 foizga oshirish salohiyatiga ega.

Xulosa: Raqamli moliya tizimi – zamonaviy iqtisodiyotning barqaror o’sishiga ta’sir qiluvchi muhim omil hisoblanadi. Elektron to’lovlar, mobil bank xizmatlari va kryptoaktivlar moliyaviy xizmatlar bozorini transformatsiya qilmoqda.

O’zbekiston uchun eng muhim vazifa – raqamli moliyaviy infratuzilmani ishonchli va xavfsiz tarzda rivojlantirish, kriptovalyutalarni huquqiy jihatdan tartibga solish hamda moliyaviy savodxonlikni oshirishdir. Shuningdek, blokcheyn texnologiyalarini davlat xizmatlari, soliq tizimi va savdo operatsiyalarida keng joriy etish iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Kelgusida raqamli moliya tizimi O’zbekistonning xalqaro investitsiya jozibadorligini oshiradi va milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini mustahkamlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O’zbekiston Respublikasi Markaziy banki hisobotlari (www.cbu.uz).
2. O’zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, “Raqamli moliya strategiyasi – 2030”, Toshkent, 2024.
3. Jahon banki. Digital Financial Inclusion Report, 2023.
4. IMF. Crypto Assets and Monetary Policy Challenges, 2023.
5. BIS (Bank for International Settlements). Digital Payments and Central Bank Digital Currencies, 2022.
6. Tapscott D. Blockchain Revolution. Penguin, 2018.
7. Normurodov D. “O’zbekistonda raqamli moliya tizimining rivojlanish tendensiyalari.” – T.: 2023.
8. Catalini C., Gans J. The Economics of Blockchain and Digital Currencies. MIT Press, 2021.
9. Statista, Global Crypto Adoption Index, 2024.
10. UNDP Uzbekistan, FinTech Ecosystem Report, 2024.

11. Bakhtiyorovich, Ismonov Khurshidbek, and Ruziyev Nuriddin Mukhammadaliyevich. "Pairing, Their Own Aspects and Corresponding Methods of Work with Pairing in the Autocad Software." International Journal on Orange Technologies 3.12 (2021): 211-216.

12. qizi Abduraimova, Muazzamoy Abduqodir. "PERSPEKTIVA." INTERNATIONAL CONFERENCES. Vol. 1. No. 11. 2022.

13. Xurshidbek, Ismonov, Rustamov Umurzoq, and Abduraimova Muazzamoy. "MARKAZIY VA PARALLEL PROYEKSIYA ORTOGONAL PROYEKSIYALAR VA MODELNI KO 'RINISHLARI." Educational Research in Universal Sciences 1.4 (2022): 70-81.

14. Ismonov, Xurshidbek Baxtiyorovich, and Muazzamoy Abduqodir qizi Abduraimova. "ORTOGONAL PROYEKSIYALAR VA MODELNI KO 'RINISHLARI." Educational Research in Universal Sciences 1.3 (2022): 288-296.

15. Qizi, Abduraimova Muazzamoy Abduqodir. "PROJECTION AND AXONOMETRY."

16. "UMUM TA'LIM MAKTABLARDA CHIZMACHILIK FANINI O'QITISHNING HOZIR HOLATI." Oriental Art and Culture, Vol. 5, No. 6, 2024, pp. 65–69.